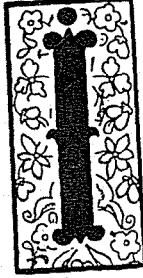

Mâlî Bir İbadet

ZEKAT

Taner CÜCÜ
Uşak Müftü Yardımcısı

GİRİŞ :

İSLÂM'IN beş ana esasından biri olan Zekât hicretin ikinci yılında farz kılınmıştır. «Zekât islâmın beş esasından biridir. Hicretin ikinci senesinde farz kılındı, onun farziyeti dinde zarûretledir. Farz oluşunun delili Kitap, Sünnet ve icma ile dir.» (1) İnsanların büyük imtihanlarından olan zekât verme işlemi en önemli bir kulluk borcudur. Hakikî mâ-nâda var olan her şey, İslâm nazarında Allah'ın mülkü tasarrufundadır. «Göklerde ve yerde en yüce sıfatlar O'mundur. O, yegâne galip yegâne hüküm ve hikmet sahibidir.» (2) Öyle ise insanın elinde bulundurduğu ve bilmiyerek kendisine ait olduğunu iddia ettiği mal ve mülklerin, Yaradanına, besleyip büyü-tenine, muhafaza edip muayyen müddet, muayyen gaye ve muay-ten yolda, harcanmak üzere insana intifa hakkını veren yüce Allah (c.c.) izafe ve isnat edilmesi lâzımdır.» (3) Demek oluyor ki bütün emlak Allahındır. Kime dilerse ona verir, kime dilerse de ondan gerisin geri alır.

MANASI :

Zekât lügatta temizlenme ve artma demektir (4). «Zekât, temizlenme ve artma demektir. Şer'an: Zekât nisabına malik olanların fakirlere veya zekâtı hak edenlere mallarından belli bir kısmı temlik tarikiyle vermeleri farziyetine denir.» (5)

İLGİLİ AYETLER :

«Sadakalar, (zekâtlar) Allah tarafından bir farz olarak, ancak şunlar içindir: Fakirler, miskinler, zekât toplayıcıları, kalbleri müslümanlığa ısındırılmak istenenler, mükatep köleler, borçlular, Allah yolundaki geziler, ve yolda kalmışlar. Allah alimdir, hâkimdir.» (6)

«Müslümanların namazı gibi namaz kılın, onlar gibi zekât verin. Ve rüku eden müminlerle rüku edin (cemeata devam edin).» (7)

«Mü'minler o kimselerdir ki, namazı gereği üzere kılarlar, kendilerine verdiğimiz rızıklardan Hak yolunda harcarlar.» (8)

Bu âyetlerin açıklamalarında çeşitli ifadeler kullanılmıştır. Bunlardan birkaçı şöyledir: «... Allah'ü teâlanın yolunda, O'nun taatı için tasadduk ederler. Buna vacip infaklarda girer. Zekât, adak ve ferde nafakasını karşılamak zorunda kaldığı kimselere verdikleri ve cihad için infak girer...» (9)

«Onlar gayba inanırlar, namazı kılar ve kendilerine rızık olarak verdiklerimizden de infak ederler (Bakara - 3) Bu âyet ittika etmeye tahmil edilmiştir. Çünkü muttakî iyilikleri işler kötülükleri terkeder. Bu ya kalbi bir fiille olur (inanmak... gibi) ya da uzvî bir fiille olur. Namaz, zekât ve sadakalardır. Çünkü ibadetler bedenî ve malî kısımlarına ayrılır. Namaz ve zekâtı, Resûlullah (S.A.V.) şöyle isimlendirdi: «Namaz dinin direği, zekât ta onun ölçüsü, tartısıdır.» (10)

Bir başka yerde bu konu şöyle anlatılır: «İnfak malın elden çıkarılması, harcı ve sarfı demektir. Şer'an farz, vacip, mendup kısımları vardır. Bu infak karinesiyle ya rızık mala tahsis edilmek veya infak mecazen maldan başkasına da temin olunmak iktiza edecektir. Zahir olan evvelkisidir. Fakat ikincisi de müh-temeldir. Binaenaleyh âyetin bu fıkrası evvelemirdes zekât ve sair sadakat ve sılalar ve ianeler ve vakıf gibi fukaraya vesair vücuh-i birre ve mefûnit-i iyâle sarfı emval gibi bütün ibadet-i maliyeye şamildir.» (11)

«Sadaka insanın malından mahza Allah için muhtacına temlik edilmek üzere çıkardığı vergidir. Allah'a sıdk-ı sadakat manasında me'huzdur. Sadaka vermek demek olan tasadduk kelimesi de «taharri-i sıdk» manasını tazammun eder. Sadaka mefhumunda üç vasf-ı ulvî vardır: Fakir (yani ihtiyaç), temlik, Allah için olmak. Sadaka önce vacip veya tatavvu yani nafie olmak üzere iki kısımdır ki vacip olan kısmına zekât tesmiye olunur.» (12)

İşte bütün bu açıklamalar insanın elindeki maldan belli kısmını başkalarının olmak üzere vermesinin önemli olduğunu gösteriyor.

HADİSLER :

«Sizin müslümanlığınızın tamamlanması mallarınızın zekâtını vermenizdedir.» (13)

«Kim namazı kılar, zekâtı vermezse, ameli kendisine fayda veren bir müslüman değildir.» (14)

«Zekâtı men eden (zekâtı vermeyen) bir cemaatı Allah, kıtlık (fakirlik) belâsına çarptırır.» (15)

«Allah kime mal verir de, o kimse malın zekâtını ödemezse (vermezse) ona Kıyamet günü üzüm tanesi gibi iki gözü olan bir yılan musallat edilir. Kıyamette boynuna dolanır ve ona: Ben senin malınım, ben senin hazinenim der.» (16)

«Zekâtını ihlâs ile tam vermeyen kimse, hiç zekât vermeyen gibidir.» (17)

«Kulların içinde sabahladıkları her günün sabahında gökten iki melek iner, o iki melekten birisi: (Ey Allahım! malının zekâtını, sadakasını verene verdiğinni halefini ver. —yani onun harcadığının yerini doldur— diye duâ eder. Öbür melek de: Ey Allahım! malının zekâtını, sadakasını tutup da vermiyenin malına bir felâket ver.) der.» (18)

«Cerir ibni Abdullah'dan dedi ki: «Biz Resulullah (s.a.v.)a namazı dosdoğru kılacağıımıza ve zekâtı vereceğimize her müslümana nush ile muamelede bulunacağıımıza dair biat ettik (söz verdik).» (19)

ŞARTLARI :

Zekâtın bir müslümanın üzerine farz olması için bazı şartları vardır:

«Zekâtın vucubiyetinin şartları:

- a) Müslüman olmak,
- b) Bülûğa ermiş olmak,
- c) Aklen normal olmak,
- d) Nisaba mâlik olmak,

Ayrıca malın üzerinden bir sene geçmesi ve borçtan uzak olmak lâzımdır.» (20) Böylece, «Malı olan sabiye, deliye, zekât vermek yoktur.» (21)

Edâsının sıhhatının şartı: Niyettir. «Zira ibâdet ancak niyet ile belirlilik kazanır. Niyetsiz ibâdet sahih değildir.» (22)

Niyet hakkında bir başka yerde söylenir: «Edâsının sahih olma şartı: Eda etmek üzere yapılan niyettir velevki hükmen de olsa niyetsiz olarak verse de sonra niyet etse bu anda mal da fakirin elinde olsa, veya vekile verse vekil de niyetsiz olarak verse, çâizdir. (Zekât sahih olmuştur.)» (23)

İslâmiyet müslümanların zekâtlarını vermelerini isterken, onların mallarını hemen öyle heder etmelerini, gelişigüzel vermelerini veya sahibini aramadan önüne gelene verilmesini ta-tiyyen tasvip etmez.

O zaman zekât hakikî gayesinden uzaklaşmış olur. Sonra hangi mallardan dolayı zekât verileceğini de belli esaslara bağlamıştır: «Zekâtı verilmesi gereken mallar beş kısımdır:

1 — Hayvanlar (Deve, sığır, koyun, bunlar ehli olmak şartıyla vahşilerden zekât gerekmez.)

2 — Ticaret metâi

3 — Altın ve gümüş (İşlenmiş olsun, olmasın)

4 — Maden ve rikaz

5 — Hububat ve meyveler'den. Bu beş kısmın dıkındaki-lerden zekât gerekmez.» (24)

Bunların dışındaki süs eşyalarından zekât vermek yoktur. «İnci ve mücevherat için zekât gerekmez. Velevki bin liraya kadar olsun, ittifakla verilmez. Ticaret metâi olursa verilir.» (25). Bunlardan, ölçü birimi olarak en çok kullanılan, altından 20 miskal, gümüşten 200 dirhem nisab miktarı olarak tesbit edilmiştir. (26)

«Bir malın zekâtının verilebilmesi için üzerinden bir yıl geçmesi lâzımdır.» (27)

KİMLERE VERİLİR :

Zekât herkese verilmez. Belli şartları haiz, fakir ya da fakir hükmünde olan bazı kimseler vardır ki, işte zekât bu kimselere tahsis edilmiştir. «İslâm zekât işini Veliyyü-lemr'in takdirine bırakmamıştır. Bilâkis (onun) sarf yerlerini belirlemiş ve açıklamıştır. Ve o'nu te'vil kabul etmeyen Kur'anî nasla tesebit etmiştir: «Muhakkak ki sadakalar, yalnız fakirlere, hiçbirşeyi olmayan yoksullara, sadakaları toplamaya memur edilmiş olanlara, kalpleri islâma ısrındırılmak istenenlere, kölelere, borçlulara, Allah yolunda savaşanlara, ve yarı yolda kalmış yolculara verilir.» (28). İşte bu Kur'anî nas zekât al-

maya hak kazanan sınıfların adedidir. Bu her bir sınıfı özli kelimelerle açıklayacağız:

1 — *Fakirler* : Bunlar malları olmayan kimselerdir. Zekât alırlar. Böyle olanların malları nisaba ulaşmaz. Yanlarındaki malları az olup ihtiyaçlarına kâfi gelmez. Şöyle denildi: Bunların evinde bir gece ve gündüzlük yiyecekleri (azığı) yoktur.

2 — *Miskinler* : Miskin isteyen demektir. Miskinler fakirlerden daha çok muhtaçtır. Abdullah İbni Abbas'ın mevlâsı Akremeden rivayet edildiğine göre; Fakirler müslümanların yoksullarıdır, miskinler ise ehli kitabın yoksullarıdır.

3 — *Zekât İçin Çalışanlar* : Bunlar zekâtı sahiplerinden toplamak için çalışırlar. Ve onu almaya hak kazananlara dağıtırlar. Onlara çalışmalarının karşılığı ve kendi gibi olanların denk bir ücret verilir.

4 — *Kalpleri (İslâma) İsvandırılanlar* : Bunlar kalpleri veya yakınlarının kalbi İslâm'a bağlanmaları veyahutta yaklaştırılmaları için kendilerine zekât verilen gruptur.

5 — *Köleler (Rikab)* : Köleleri esirlikten kurtarmak arapların âdetinden idi. Kölelerden birine kölelikten kurtulması için bir malı tahsis eder, ve kurtuluşunu bu malı getirmesine şart koşarlardı. Allah (c.c.) İslâm hükümetine bu esirlerin kölelikten hürlüğe kavuşmaları için zekât mallarından yardım edilmesini emretti.

6 — *Borçlular (Garimin)* : Üzerinde borç olup, elinde (yanında) ödeyecek bir şeyi olmayanlardır.

7 — *Yol Oğlu (İbnissebîl)* : Bundan maksat vatanına gidecek kadar malı olmayan misafirlerdir. Ona vatanına ulaşacak kadar zekât malından verilir.

8 — *Allah yolunda savaşanlar (fi sebilillah)* : Bundan maksat, gazilere şehirlere himayesinde çalışanlara, daima Allah yolunda mücadele etmeğe bağlı kalan orduya da zekâtтан verilir.» (29)

Borçlu zekât verir mi? Bu konuda şöyle denilir: «Kimin malını kapsayan bir borcu varsa ona zekât vermek gerekmez. Eğer malı borcundan fazla ise (ve bu fazla miktar nisap hadine ulaşıyorsa, bu fazlası için zekât verilir).» (30)

ZEKÂTIN HİKMETİ :

Zekât, denilebilirki, İslâmiyetin müntesiplerine tavsiye edip mutlak olarak yapmalarını istediği en önemli bir kulluk borcudur. Bu emriyle İslâm dini fakirin gözünü zengin malından beri almış ve zengini kendi ferdi malını kontrol etmeyi önemsemiş oluyor. «...O (zekat) muhkem bir farızdır. O'nu terketmek mümkün değildir. O'nunla mücadele eden (zekatı inkâr eden) kafir olur. Farz oluşu, Kitap, Sünnet ve icma ile sabittir. İmam-ı Muhammed dediği: Zekatını vermeyenin şهادeti kabul olmaz...» (32)

Dinde söz sahibi âlimlerden bir başkası da zekat hakkında şöyle der: «Zekat vacib olma durumuna en layık olandır. Çünkü o (zekat) sağlam, muhkem bir farızdır. Zekatı terketmeye yeltenenlerin —inkâr edenlerin— tekfiri üzerinde ülema icma etmiştir.» (33)

Zekat fakrlerle zenginler arasındaki dengeyi sağlayan, iki tabaka arasındaki korkunç uçurumları meyilleştirip satha indiren en önemli bir farizadır.

«Zekâtın zenginlerden alınıp gereken fakirlere verilmesinde hikmetler vardır. En önemli özelliği; Mal tabii olarak sevimidir. Bu da büyüklük sıfatlarından bir özelliğin sebebidir. Üstün olmak ise çok sevimidir. İşte bu kuvvete sahip olmak mal vasıtasıyla olur. Mal da çok sevimidir. Bol mala sahip olan da Allah (c.c.)'in sevgisi yerine mala meyleder. İşte zekât vermek suretiyle Allah'ın taatına yaklaşılr» (34)

Bir başkası da bu konuda şöyle diyor: «Malın çokluğu kuvvetin şiddetini, kudretin temelini (kemalini) gerektirir. Malın çokluğu, kudretin çokluğunu, kudretin çokluğu da lezzetlerin çokluğunu gerektirir...

Şüphesiz mal çokluğu tuğyanın meydana gelmesine sebep olur. Kalbde darlık meydana getirir. Zîra malın çok olması, muktedir olmayı, kudretli olanda lezzetleri çok sever olur. Âşık maşukuna kavuşursa onda gark olur (boğulur). İnsan mal istemede ihtiraslıdır... Bu ancak zekatla önlenebilir.» (35)

Durum böyle olunca, insanın ihtirasları ancak malından kendi arzusuyla vermek suretiyle önlenebilir. Nitekim Cenab-ı Hak derki: «*Sevdiğiniz şeyleri vermedikçe (hakiki) iyiliğe ulaşamazsınız. Ne verirseniz muhakkaki Allah onu bilir.*» (36) Ve yine bir başka âyette de: «*Onlar (müslümanlar) öyle kimselerdir ki bollukda da darlıkda da infakda bulunurlar...*» (37)

Zekat Cennete girmeğe bir vesiledir: «Ebu Eyyub'dan rivayetle bir adam Nebî (s.a.v.)e dedi ki: Bana bir amel söyleyin ki beni Cennete girdirsin. Dedi di: *Allaha hiçbir şeyi ortak koşmadan ibadet edersin, namazı kılar, zekâtı verirsin. Yakınlarını ziyaret edersin.*» (38)

SONUÇ :

Zekat bir bakıma kulların imtihanıdır. Her müslüman elindeki malıyla imtihana çekilir. Zekatını veren bu imtihanı kazanır, vermeyen, cimrilik yapan da kaybeder: «Zekât İslâm'ın bariz içtimaî esaslarından. Zekat malın hakkıdır. Bir cihetten ibadet sayılır. Diğer cihetten de içtimaî bir vecibedir.» (39)

Bir başka müellif de eserinde şöyle der: «Allahü Teâlâ (Kur'an'da) birçok yerde müslümanların zekâtı vermelerini emretti. Kur'an namazın kılınmasını istediği her yerde zekatın verilmesini de emretti. Zekat ve namaz İslâm'ın üzerlerine bina edilmiş iki metin direktirler. Allahü Teâlâ'nın, şu sözüyle: «*Namazı kılın zekâtı verin.*» (40). Zirâ müslümanlar ancak o'nun edasıyla dîni kardeşliği bulabilirler. «Eğer onlar bilâhere tövbe ederlerse ve namazı kılarlar ve zekâtı da verirlerse artık sizin dinde kardeşinizdir.» (41)

Peygamberimiz (s.a.v.) de zekâtı vermeyenleri kuraklık tehlikesi ve geçim darlığıyla korkutarak şöyle haber vermiştir: «*Hangi kavim zekâtı vermezse onlar gök damlalarından (yağmurlardan) mahrum edilebilirler.*» (42)

Netice olarak zekât bir ibadet olduğu kadariyle aynı zamanda her türlü belâların definde büyük bir kurtarıcılık rolü

oynamaktadır. Bu mevzuda son sözü Kâinatın Efendisi Hz. Muhammed (s.a.v.) e bırakıyoruz. O büyük Resûl tavsiye reçetesinde şöyle söylüyor biz ümmetine: «*Mallarınızı zekâtla koruyunuz, hastalarınızı sadakayla tedavi ediniz, ve belâ dalgalarını duâ ve tazarruyla (Allah'a yalvarmalarla) karşılayınız.*» (43)

- (1) El-Fıkhu Alâ Mezahib-ül Erbea: c. I, s. 590, 3. baskı, Mısır.
- (2) Er-Rum: 27
- (3) Dört Rükûn: E. H. Nedvi, trc.: İ. Ersöz, s. 108, Konya 1969, I. baskı.
- (4) Reddül-Muhtar: c. 2, s. 2 (haşiyeli basım) Mısır 1332 H.
- (5) El-Fıkhu Alâ Mezahib: c. I, s. 590 / Ruhü Diynil İslâmî: Tabbara, s. 332 9. baskı, 1392 H. Beyrut. / Haşiyeye-i Tahtavi: c. I, s. 388.
- (6) Et-Tevbe: 60
- (7) El-Bakara: 43
- (8) El-Enfal: 3
- (9) Tefsir-i Hazin: c. 1, s. 23, 735 H.
- (10) Tefsir-i Kebir: F. Razi, c. 1, s. 246, İst. 1307 H.
- (11) Hak Dini Kur'an Dili: E.A.H. Yazır, c. 1, s. 192, İst. 1938
- (12) A.g.e.: c. 3, s. 2572
- (13) Et-Terğiyb vet-Terhiyb: Münziri, c. 1, s. 520, Beyrut, 3. baskı 1968
- (14) Et-Terğiyb vet-Terhiyb: Münziri, c. 1, s. 540
- (15) A.g.e.: c. s. 543
- (16) Et-Tac: Ş.M.A. Nasif: (Kitab-üz Zekat), c. 2, s. 7, 3. baskı Mısır 1961 M.
- (17) A.g.e.: c. s. 28
- (18) Muhtar-ül Ehadis: s. 133
- (19) Et-Terğiyb vet-Terhiyb: Münziri, c. 1, s. 534
- (20) Mecmeul Enhür: c. 1, s. 192 / Fethül Kadir, İbnü Hümmam: c. 2, s. 112
- (21) El-Fıkhu alâ Mezahib-ül Erbea: Heyet, c. 1, s. 593 / Fethül Kadir: c. 2, s. 115
- (22) Mecmeul Enhür: c. 1, s. 195 / Tahtavi: c. 1, s. 394
- (23) İbn-Abidin: Reddül Muhtar, c. 2, s. 11
- (24) El-Fıkhu Alâ Mezahib-ül Erbea: Heyet, c. 1, s. 956
- (25) İbni Abidin: Redd-ül Muhtar, c. 2, s. 14
- (26) Mecmeul Enhür: c. 1, s. 205 / İbni Abidin: Reddül Muhtar: (Kitab-ül Zekât)
- (27) İbn-i Abidin: Reddül Muhtar, c. 2, s. 10 / Fethül Kadir, c. 2, s. 113
- (28) Tevbe: 60
- (29) Ruhü Dini-l İslâmî: A. Afif Tabbara, s. 340-342, 9. baskı 1392 H. Beyrut
- (30) İbn-i Hümmam: Fethü'l-Kadir, c. 2, s. 118 (Şerhli basım) Kitab-üz Zekat / El-Fıkhu Alâ Mezahibu'l-Erbea: Heyet, s. 1, s. 602
- (31) Ruh'u Diyni-l İslâmî: A. A. Tabbara, s. 343 9. baskı, Beyrut
- (32) Mecmeul-Enhür: c. 1, s. 192 (Kitab-üz Zekat)
- (33) Tahtavi: c. 1, s. 393
- (34) Tefsir-i Hazin: c. 2, s. 237
- (35) Tefsir-i Kebir: F. Razi, c. 4, s. 671, 1321 H.
- (36) Âl-i İmrân: 92
- (37) Âl-i İmrân: 134
- (38) Et-Terğiyb vet-Terhiyb: Münziri, c. 1, s. 533
- (39) İslâm'da Sosyal Adalet: Prof. S. Kutup, c. 1, s. 182, İst. 1964
- (40) El-Hac: 78
- (41) Et-Tevbe: 11
- (42) Ruh'u Diyni-l İslâmî: A. A. Tabbara, s. 333
- (43) Et-Terğiyb vet-Terhiyb: Münziri, c. 1, s. 520.